

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.1:008

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/170-1>**Лепак П. А.**

аспірант, здобувач наукового рівня PhD з економіки,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0590-3244>

Lepak Pavlo

Kyiv National University of Trade and Economics

ІНДИКАТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто вплив економічної культури суспільства як неформальної інституції на економіку країни та запропоновано авторську сукупність індикаторів її виміру для формування та розвитку конкурентної культури. Обґрунтовано, що в межах цифрової глобалізації змінюється парадигма пошуків основ для економічного зростання, де вступають у роль неформальні інституції, одна з яких – економічна культура суспільства. Процес трансформації економічної культури України має ознаки амбівалентності та потребує діалектичної участі як суспільства, так і держави через проведення відповідної державної політики у сфері освіти, конкурентного підприємництва та реформи державного управління. Зроблено висновок, що підвищення рівня економічних свобод у країні, формування конкурентного підприємництва та трансформація в адаптивне державне регулювання є «опредмеченими» проявами стану економічної культури в суспільстві, що визначає державну політику її формування.

Ключові слова: економічна культура, конкурентна культура, конкурентне підприємство, економічна свобода.

INDICATORS OF ECONOMIC CULTURE

The article considers the informal institute of economic culture of society and the author offers indicators for measuring its manifestation. It is substantiated that within the framework of digital globalization the paradigm of searching for the foundations for economic growth is changing, where informal institutions, one of which is the economic culture of society, are taking over. The process of transformation of economic culture of Ukraine has signs of ambivalence, and requires the dialectical participation of both society and the state, through the implementation of appropriate public policy in the field of education, competitive entrepreneurship, and public administration reform. The state, as an institution, which is basically also in a state of constant movement, as external factors such as globalization, informatization, digitalization, must build its activities to not just catch up with these changes, but to anticipate and direct the movement in the right direction. The formation of a competitive culture in the economic environment of the country allows for various reforms in the system approach and to learn the vector of economic development of the country, which significantly increases the investment attractiveness of the country and determines economic partnership in the international arena. Attention is focused on the essence of the changes taking place, the directions of the vectors of transformation of the economic culture of society. Particular attention is paid to the presentation of indicators of economic culture on economic processes and identification of possible problem areas, with the ability to track their change over time, set the necessary influence from the state for the necessary direction of its transformation and the impact of current processes on European integration. Some approaches to raising the level of economic culture are proposed. It is concluded that increasing the level of economic freedoms in the country, the formation of competitive entrepreneurship, and the transformation into adaptive state regulation is the embodiment of the state of economic culture in society, which determines the state policy of its formation.

Keywords: economic culture, competitive culture, competitive entrepreneurship, economic freedom.

JEL classification: A13, B52

Постановка проблеми. Формування економічної культури суспільства не відбувається відокремлено від економічного середовища її існування. Дослідження теоретичних основ економічної культури суспільства йде в контексті розуміння глибинного впливу цього неформального інституту на всі економічні процеси та економічні відношення в державі. Усі учасники ринку скеровані певними «правилами гри», що закріплені в законі (як формальному інституті) й економічній культурі (неформальному інституті), що

визначає внутрішні цінності та мотивацію цих відносин. Відносини, що виникають у громадянина з державою, виникають без її волі, оскільки, народжуючись у певній країні, людина вже імперативно приймає ті закони і правила, що виникли до її появи. Зміст і сутність цих правил були сформовані предками та мали на меті сформувані у людей, що живуть та взаємодіють, фактично таку економічну культуру, що здатна ретранслювати та творити добробут для прийдешніх поколінь. Однак недосконалість, а часом і відсталість

закону від сучасності, та необхідність трансформуватися, модернізуватися на вимогу часу призводять до деформацій цього зв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню неформальних інститутів та їхнього впливу на економічне зростання, зокрема інституту економічної культури суспільства, присвячено праці українських та зарубіжних науковців, серед яких – М. Вебер, В. Геєць, В. Лагутін, Л. Кістерський, О. Романенко, Ю. Савельєв, А. Сур'як, Ю. Уманців [1–7] та ін. Зазначені дослідники висвітлювали окремі праксеологічні та теоретико-методологічні аспекти економічної культури суспільства. Проте здебільшого вплив цього неформального інституту на економічне середовище та вимір цього впливу лишаються мало висвітленими та потребують подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає у пошуку та аналізі впливу економічної культури суспільства на економічне життя в країні, зокрема індикаторів, які піддаються виміру та відслідковуванню у динаміці, для формування та розвитку європейських економічних цінностей, що призводять до трансформації в ринкове конкурентне підприємницьке середовище.

Виклад основного матеріалу. Основою ринкового механізму є поліпшення соціального життя, плюралізація культурних цінностей і життєвих стандартів. У соціальному плані цьому відповідає, серед іншого, підвищення мобільності населення, різноманіття господарських укладів і економічних ролей. У контексті економічної культури активізуються наявні і формуються нові ціннісні орієнтації й поведінкові стереотипи, які спонукають до пошуку нових видів та форм діяльності, до освоєння інших підприємницьких навичок, підвищення кваліфікації для досягнення успіхів.

У процесі виникнення нових форм діяльності люди взаємодіють один з одним, утворюючи соціальні відносини. Найбільш важливим є відношення людини до людини і людини до праці, які є визначальними ознаками характеру праці особистості. Якщо взаємодія людини із засобами виробництва формує у нього професійні здібності та навички, то ставлення до праці й один до одного – певні соціальні якості. Вони мають величезний вплив на розвиток виробництва й усю систему економічних відносин, на реалізацію трудового потенціалу працівника в процесі диференціації господарського життя.

Потреби й інтереси є детермінантами трудової поведінки в умовах диференціації господарського життя. Трудова поведінка членів суспільства визначає взаємодією різних внутрішніх і зовнішніх спонукальних сил. Внутрішніми є потреби та інтереси, бажання

і прагнення, цінності та ціннісні орієнтації, ідеали і мотиви. Усі вони являють собою структурні елементи складного інституту економічної культури суспільства.

Прояв економічної культури в економіці є процесом утілення невидимого у видиме. Але як і всі важливі аспекти економічного життя, ми намагаємося виміряти, придати явищу статистичного виду, відслідкувати кореляцію, побачити тренд руху та спрогнозувати можливу траєкторію руху або стратегію досягнення бажаного стану. Тому ми розглядаємо вплив (проявлення) економічної культури суспільства через індикатори, що її кристалізують. Під індикаторами ми розуміємо вимір стану явища в просторовому вигляді, що характеризує фактичне значення (оцінку) та описує бажане (ідеальне, максимальне) значення.

Вибір індикаторів є авторською розробкою, що базується на дослідженні профільних експертних досліджень неурядових громадських організацій, міжнародних економічних рейтингів, звітів міністерств України та світових цінностей (World values Survey 2020) у частині економічних ціннісних орієнтацій країни.

Передусім на основі теоретичної бази розуміння економічної культури суспільства було зроблено висновок, що нормативним станом людини ринкової економіки втілене в конкурентній культурі. Саме завдяки їй зростанню та масовій практиці в суспільстві працюють ринкові механізми, без викривлень та збочень, даючи фундамент соціально-економічному розвитку країни.

Серед основних економічних індикаторів прояву економічної культури суспільства ми виокремили такі (рис. 1).

Індикатор «Рівень економічних свобод» базується на тому розумінні, що ключовою цінністю конкурентної економічної культури виступає економічна свобода. Імідж та значення економічної свободи сьогодні, як правило, у країнах пострадянського простору досить відносні. Це спричинено затягненими реформами та дуже слабким трендом до зростання. У повсякденному житті економічна свобода є менш звичною і на неї звертають менше уваги, ніж на свободу слова, громадянську та політичну свободу. Наприкінці 1980-х років світ зазнав значних змін із погляду економічної свободи: лібералізація, дерегуляція та приватизація стали головними орієнтирами майбутнього розвитку. Із падінням Берлінської стіни в 1989 р. ідея свободи охопила світ, щоб, урешті-решт, прийняли форми політичної демократії та вільних ринків. Здається, що свобода стала економічним постулатом Європи кінця ХХ ст. та закріпилася невидимо в економічній культурі цілого покоління європейських країн.

В умовах ринкової економічної моделі кожна людина самостійно вибирає напрям своєї діяльності, що вона хоче робити, як саме вона буде це робити, щоб отримати бажаний результат – і так проявляється її право вибору. Можливість мати вибір завжди виступає лозунгом у багатьох гаслах боротьби за демократичні права. Право вибору для будь-якої людини – це прояв найвищої цінності людини – свободи. Сучасний стан економічної свободи в Україні вивчають три авторитетних індексних дослідження. Міжнародна економічна спільнота давно зрозуміла, що кореляція між рівнем економічної свободи та економічною культурою країн є суттєвою та є її проявом. Розгляд методики та визначення індексу наявного рівня свобод в Україні дають

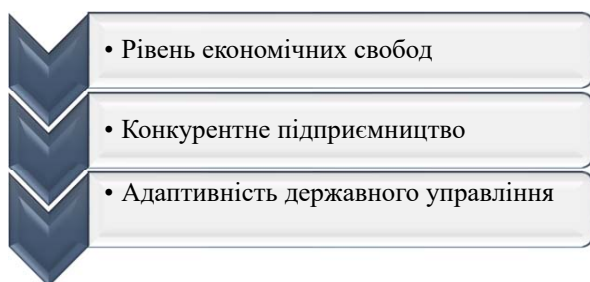

Рис. 1. Індикатори прояву економічної культури

змогу знайти проблемні компоненти та сформувані стратегію досягнення цієї метрики шляхом переосмислення стримуючих та пошук трансформуючих вимірів для економічної культури суспільства.

Індекс економічної свободи (Heritage index) – Україна у 2021 р. набрала 56,2 бали зі 100 та зайняла 127-е місце у рейтингу. Оцінка економічної свободи України показує поступовий рух у бік збільшення рівня економічних свобод, що відображається і в економічній культурі суспільства. Загальний бал збільшився на 1,3 бали, головним чином, через збільшення показника податкового навантаження. Україна посідає останнє місце серед 45 країн Європейського регіону і має загальний бал нижчий за регіональний та світовий показники. Економічна культура суспільства має позитивний тренд за цим індексом, хоча залишається в категорії країн «невільних».

Індекс економічної свободи (Fraser index). Канадський дослідницький Інститут Фрейзера щороку публікує детальний звіт про стан свободи економіки різних країн світу, що показаний через п'ять категорій: вплив державної участі на економіку, якість правової системи та захист прав власності, доступ до надійної валюти, рівень свободи міжнародної торгівлі, якість та ліберальність регулювання кредитування, роботи та бізнесу. Україна не входить у число країн із незалежною економікою.

Індекс Freedom House – Україна у 2021 р. отримала 60/100 балів, що показує рівень громадянських свобод, зокрема «Політичні права» – 26/40 балів та «Громадянські свободи» – 34/60 балів [10].

Серед основних компонентів цих індексів ми знаходимо найслабший, що дає нам право визначити їх як такі виміри прояву економічної культури суспільства, що потребують трансформації та відповідної державної політики в її зміні: «Судова ефективність» або «Правова система» показує мінімальне значення у кожному з індексів. Останні роки показали невідповідність наявної судової системи сучасним викликам українського суспільства. Усі ці події визначають ключовий вектор необхідних трансформацій економічної культури суспільства у частині переосмислення судової системи, формування нової доброчесної етики для судочинства з можливими запобіжниками від безвідповідальності вищих суддів та виховання нового парадигми своєї роботи. Становлення незалежного і чесного суду дасть змогу інституту економічної культури пришвидшити своє формування у всього населення та попередити від розповсюдження хибних економічних практик, що стримуватимуть не лише економічний розвиток, а й ставити під загрозу незалежне творення свого майбутнього.

Індикатор «Конкурентне підприємництво» визначає стан підприємництва в Україні. У 2014 р. уряд розпочав реалізацію широкого комплексу реформ, включаючи структурні реформи в усіх галузях економіки з метою виконання своїх зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Серед ключових пріоритетів – дерегуляція, реформа системи судочинства, адміністрування податків та програма посиленої боротьби з корупцією. Прогрес відчутний, хоча й нерівномірний, а спротив окремим найбільш чутливим заходам – достатньо сильний. Проте цей прогрес було визнано після поліпшення показників України у сфері зовнішньої торгівлі, отримання електроенергії, видачі дозволів на будівництво та захисту меншарних інвесторів за результатами рейтингу Світового банку Doing Business, в якому Україна у 2020 р. посіла 64-е місце, що на 19 позицій вище порівняно з показником 2016 р. Країна посіла 85-е місце в Індексі глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Світового економічного форуму за 2019 р., що частково відображає ширший спектр проблем, наведених в індексі. ІГК указує на існуючі недоліки конкурентної економічної культури суспільства поруч із недоліками фінансової системи та інноваційного потенціалу України. Культура конкурентного підприємництва проходить теж свій шлях становлення. Незважаючи на заходи останніх років, спрямовані на поліпшення середовища

Індикатор «Конкурентне підприємництво» визначає стан підприємництва в Україні. У 2014 р. уряд розпочав реалізацію широкого комплексу реформ, включаючи структурні реформи в усіх галузях економіки з метою виконання своїх зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Серед ключових пріоритетів – дерегуляція, реформа системи судочинства, адміністрування податків та програма посиленої боротьби з корупцією. Прогрес відчутний, хоча й нерівномірний, а спротив окремим найбільш чутливим заходам – достатньо сильний. Проте цей прогрес було визнано після поліпшення показників України у сфері зовнішньої торгівлі, отримання електроенергії, видачі дозволів на будівництво та захисту меншарних інвесторів за результатами рейтингу Світового банку Doing Business, в якому Україна у 2020 р. посіла 64-е місце, що на 19 позицій вище порівняно з показником 2016 р. Країна посіла 85-е місце в Індексі глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Світового економічного форуму за 2019 р., що частково відображає ширший спектр проблем, наведених в індексі. ІГК указує на існуючі недоліки конкурентної економічної культури суспільства поруч із недоліками фінансової системи та інноваційного потенціалу України. Культура конкурентного підприємництва проходить теж свій шлях становлення. Незважаючи на заходи останніх років, спрямовані на поліпшення середовища

Таблиця 1

Індекс економічної свободи (Heritage index) – Україна, 2021 р.

Верховенство права		Розмір уряду	
Право власності	48,5	Податковий тягар	88,7
Судова ефективність	41,1	Державні витрати	48,2
Чесність уряду	37,9	Фіскальний стан	87,7
Ефективність регулювання		Відкритість ринків	
Свобода бізнесу	63,5	Свобода торгівлі	79,2
Свобода праці	48,7	Свобода інвестицій	35
Грошова свобода	65,8	Фінансова свобода	30

Джерело: складено за [8]

Таблиця 2

Рейтинг країн за індексом економічної свободи (Fraser index) у 2019 р.

Рейтинг	Країна	Вплив держави	Правова система	Доступ до валюти	Міжнародна торгівля	Регулювання	Індекс
12	Грузія	7,58	6,34	8,89	8,74	8,15	7,94
20	Німеччина	6,17	7,42	9,46	8,04	8,00	7,82
59	Польща	5,63	5,78	9,7	7,89	7,19	7,24
135	Україна	7,16	4,44	4,99	6,78	6,44	5,96

Джерело: складено за [9]

для розвитку малих та середніх підприємств, та створену в 2017 р. Кабінетом Міністрів першу в Україні Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва на період до 2020 р., нещодавній аналіз продемонстрував, що адміністрування податків, регуляторний тиск та корупція й надалі залишаються найбільшими проблемами для підприємців [11].

Ще один із компонентів метрики конкурентного підприємництва, який ми розглядаємо, є ділова доброчесність. Показник Індексу сприйняття корупції Transparency International піднявся з позиції 26/100 у 2014 р. на позицію 33/100 у 2020 р., однак досі займає низьку 117-ту позицію серед 180 країн (Transparency International, 2020 [12]). Створення низки антикорупційних органів, серед яких – Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), а також Вищий антикорупційний суд, на вимогу міжнародних партнерів та донорських організацій указує на низький рівень конкурентної економічної культури, відсутність суспільних економічних цінностей і наявність бажання грати не за чесними правилами у багатьох громадян. Хоча зовнішні оцінки діяльності цих органів указують на певний прогрес, забезпечити незалежність, ефективність та навіть доброчесність цих нових органів виявилось складним завданням [13].

Індикатор «Адаптивність державного регулювання». Держава вступає у економічні відносини директивно зі своїми громадянами. У країнах не західних традиції велику роль у здійсненні становлення ринкових відносин відіграють держава і державницькі цінності культури. Окрім того, у ході становлення нової економічної моделі роль держави виявляється у мобілізуючій і спрямовуючій державною політикою та ідеологією стратегії, тому ми спостерігаємо зростання ролі урядів у багатьох країнах Європи. За останнє десятиліття Україна зробила суттєві кроки у напрямку розвитку інституційної та законодавчої бази політики в економічній сфері. Зміни у політиці були зумовлені поєднанням інституційних реформ зі значною фінансовою та технічною підтримкою з боку міжнародних та двосторонніх донорів.

Ефективний контроль із боку громадянського суспільства неможливий без відкритих баз даних та можливості слідкувати і перевіряти рішення державної влади. Економічна культура суспільства визначає ступінь залученості громадян у процес відповідальності та співучасті в економічних рішеннях, що впливають на сьогодення та майбутнє. Завдяки створенню Єдиного державного вебпорталу відкритих даних (<http://data.gov.ua>) Україна також досягла значного прогресу у питанні відкритості даних, що дало їй змогу посісти 45-ту позицію у Барометрі відкритих даних у 2017 р. [14]. Окрім того, Україна створила регіональну мережу центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які виконують функцію центрів комплексного обслуговування, що надають різноманітні адміністративні послуги (наприклад, реєстрація підприємства, видача дозволів та правочини з майном).

«Держава в смартфоні» – політичний лозунг передвиборчої президентської кампанії 2019 р., що знайшов

схвалення у багатьох українців та згодом у мобільному додатку «Дія» показав запит у суспільстві на розуміння «держави» як сервісу для здійснення господарської діяльності. Нещодавно було вжито заходів для спрощення та розширення доступу до онлайн-реєстрації, зокрема можливостей для реєстрації юридичних осіб та вибору системи оподаткування в режимі онлайн. Система функціонує з квітня 2019 р., а саму процедуру можна виконати протягом кількох хвилин. Окрім того, фізичні особи – підприємці можуть використовувати онлайн-послуги для безкоштовної реєстрації власних підприємств. Безумовно, карантинні обмеження та глобальна цифровізація визначають вектор трансформацій надання державних послуг та прискорюють процес переходу до онлайн-послуг та спрямованість на чіткі критерії обслуговування, такі як швидкість, якість, задоволення клієнта. Разом із тим слід відзначити, що це стало можливим завдяки проникненню корпоративної культури людей, що прийшли у державну службу з приватного сектору, формуванню нового підходу до здійснення функцій держави. Це відображає цілісність економічної культури особистості та економічної культури суспільства, продукуючи зміни у формуванні нової форми цієї культури.

Висновки. Отже, підсумовуючи результати дослідження прояву втілення економічної культури суспільства в економічному середовищі в умовах євроінтеграційного процесу, слід зазначити її трансформаційний стан та можливість до суттєвих варіацій, зважаючи на історико-політичний контекст та перебіг змін ціннісних орієнтирів у суспільстві. Хоча економіко-політичний вектор розвитку інтеграції для України залишається в бік Європи, з демократичними державними інститутами та ефективною стратегією економічного розвитку, прозорими умовами державного управління, настрої в бік повернення до матеріалістичних цінностей суспільства суттєво зростають. Здійснений аналіз надає можливість зрозуміти ціннісний контекст змін в євроінтеграційному процесі та виокремити загрози сповільнення та призупинення цього руху. Це, своєю чергою, дало змогу сформулювати індикатори прояву, соціокультурні та економічні виміри трансформації економічної культури, а також окреслити місце України в регіональному контексті та оцінити перспективи й перешкоди її розвитку на шляху європейської інтеграції.

Для отримання економічного ефекту від сталої економічної культури суспільства, що визначає стан економічних відносин на національному рівні, слід сформулювати довгострокову стратегію трансформації неформальних інституцій країни, яка повинна включати набір індикаторів впливу на економічний розвиток України, що допоможе під час формування соціально-економічної політики держави та усуне диспропорції, урахувавши фактор цих неформальних інституцій. Важливими елементами трансформації економічної культури суспільства є вдосконалення нормативно-правової бази та сприяння розвитку людського капіталу. Необхідно пропагувати і заохочувати економічну освіту, підвищувати корпоративну культуру кадрів, формувати конкурентну культуру шляхом заохочення до сумлінної конкуренції та розширення впливу Антимонопольного комітету України на становлення чесних та конкурентних умов для всіх стейкхолдерів економічного ринку.

Список використаних джерел:

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Наш формат, 2018.
2. Heyets V. Social Quality in a Transitive Society. *The International Journal of Social Quality*. 2019. № 9. С. 32–50. URL: <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2019.090103>.
3. Lagytn V. Civilizational and institutional factors of global economic transformations of the XXI century. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2019. № 2. Р. 6–19. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(103\)01](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(103)01).
4. Kistersky L. Reformation: The Success Of Europe And A Chance For Ukraine. Prague : Coretex CZ SE, 2020. 300 p.
5. Савельєв Ю. Інклюзивна модернізація і суперечності ціннісних змін у країнах Східної Європи у 1990–2000-х роках. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 2. С. 70–97.
6. Suriak A. Economic freedom as a strategy and mechanism of the entrepreneurial development. *Scientific Journal of Polonia University*. 2018. № 4. Р. 11–18. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/273>.
7. Уманців Ю., Золіна Д. Конкурентна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2020. № 2. С. 52–61. DOI: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/226254>.
8. Ukraine Economy: Population, GDP, Inflation, Business, Trade, FDI, Corruption. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine>.
9. Economic Freedom of the World. URL: <https://nonews.co/wp-content/uploads/2019/09/EFW2019.pdf>.
10. Freedom in the world 2021. URL: <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/freedom-world/2021>.
11. Презентація результатів Індексу настроїв малого бізнесу. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeksnastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf.
12. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>.
13. Progress Update Report. Ukraine. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Ukraine-Progress-Update-2019-EN.pdf>.
14. World Wide Web Foundation. URL: <https://opendatabarometer.org/doc/leadersEdition/ODB-leadersEdition-Report.pdf>.

References:

1. Weber M. (2016) Protestant ethics and the spirit of capitalism. Kyiv: Nash Format (in Ukrainian)
2. Heyets V. (2019) Social Quality in a Transitive Society. *The International Journal of Social Quality*, no. 9(1), pp. 32–50.
3. Lagytn V. (2019) Civilizational and institutional factors of global economic transformations of the XXI century. *Foreign trade: economics, finance, law*, no. 2, pp. 6–19.
4. Kistersky L., Romanenko O. (2020) Reformation: The Success Of Europe And A Chance For Ukraine.
5. Savelyev Y. (2019) Inclusive modernization and contradictions of changes in value systems of Eastern European countries in the 1990s and 2000s. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, no. 2, pp. 70–97.
6. Suriak A. and Skalik M. (2018) Economic freedom as a strategy and mechanism of the entrepreneurial development. *Scientific Journal of Polonia University*, no. 29(4), pp. 11–18.
7. Umantsev Y., Zolina D. (2020) State competitive policy in the conditions of global transformations. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics Series*, no. 2(56), pp. 52–61. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2\(56\).52-61](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2(56).52-61).
8. Ukraine Economy: Population, GDP, Inflation, Business, Trade, FDI, Corruption. Heritage.org. (2021). Retrieved 22 June 2021. Available at: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine>.
9. James Gwartney, Robert Lawson, Joshua Hall, and Ryan Murphy (2019). Economic Freedom of the World: 2019 Annual Report. Fraser Institute. Available at: <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom>.
10. Ukraine: Freedom in the World 2021 Country Report | Freedom House. Freedom House. (2021). Retrieved 22 June 2021, from <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/freedom-world/2021>.
11. Presentation of the results of the SME Moods Index. (2019). Retrieved 22 June 2021, from https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeksnastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf. Corruption Perceptions Index 2020. Corruption Perceptions Index 2020. (2021). Retrieved 22 June 2021. fAvailable at: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>.
12. Індекс сприйняття корупції-2020. Available at: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>.
13. Progress Update Report. Ukraine. Oecd.org. (2021). Retrieved 22 June 2021. Available at: <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Ukraine-Progress-Update-2019-EN.pdf>.
14. Open Data Barometer. Opendatabarometer.org. (2018). Retrieved 22 June 2021. Available at: <https://opendatabarometer.org>.